

SZÁVAI GÉZA

AZ ÉRTELMEZETT „NAGYVILÁG”

KOZMOLÓGIA; KEZDET ÉS VÉG

A kisgyerek látványosan alakuló intelligenciájában, tudatában át- és átértelmeződik a világ. A világképek egymásutánjában a gyermeki gondolkodás minden eleme fellelhető.

A két és fél, hároméves emberke egocentrikus tudata az alig felsejlő tér- és időkoordinátákban már magyarázatot ad a világra. Nem kérdez, nem tétovázik különösebben a kisgyerek, hanem azonnali magyarázattal szolgál környezete jelenségeire. Érthető, hiszen még boldog és természetes közvetlenségben fogja fel a világot. Saját kicsiny világának „otthonos” fogalmaiban értelmezi a „nagyvilágot”. Kislányommal, Eszterrel magam is újraéltem a csodás folyamatot...

Kipillant Eszter a konyha ablakán, s jelenti:

- Elbújt a nap. Hazament, megunta világítani. Hazarepült.
- Mivel? – kérdem.
- A szárnyával. A Napmadár.

Mi is lehetne más a nap, mint madár? Eszter emlékezetében fontos helye van a madárkának, amelyet a ház mellett találtunk, amelyet szeretett, s amely elröpült az erdőbe, az égbe. Az elbújó nap az égen – nyilván az eltűnt madárkához fog hasonlítani.

...Este sétálunk. Megnézi a holdat:

- Né, egy másik nap.

Megmagyarázom, hogy nem éppen. Bólogat, ám legközelebb a villanyégőt is holdnak fogja nevezni. De a sok nézelődésben csak talál valami megkülönböztető jegyet, mert következő esti sétánkon rámutat:

- Az a hold.

– Igen – mondom boldogan, hogy megkülönbözteti a nagy és távoli holdat a kicsi és apró villanyburáktól. – Szép, nagy hold.

– A kicsi holdnak az édesanyukája? – érdeklődik Eszter, s már bánom a „nagy” jelzöt... De különben érthető – kislányom tudásszintjén – e logika, ahol „nagy” van, ott „kicsi” is van, ami kicsi, annak (akárcsak neki, Eszternek) van anyukája.

Egy este észreveszi:

– Né, a Hold, csak fele van meg!

– A másik fele vajon hol van? – érdeklődöm.

– Hát biztosan leesett, s összetaposták.

Javasolom, keressük meg, s faggatom, ha megtaláljuk, mihez fog kezdeni vele.

– Cérnával sárkányt csinálok belőle. Lógatom.

– És este akkor te világítasz? – kérdem a kis feltalálót, aki sárkányként pocoklná vissza helyére a félholdat. Helyben hagyja:

– Igen, mikor te nem látsz, világítok neked... S a madárkának... A madárkáknek.

(Eszter számára az ég a „madárka háza”, és elérhető közelségben van. Annyira, hogy ha nagyobbat ugrik, megjegyzi: „Akkorát ugrok, hogy fölrepülök az égbe.”)

Tovább sétálva a madárkáról regél, kér, vegyek neki másikat, olyant, amilyen szentgyörgyi nagymamánál van (kalitkában). Aztán megint visszatérünk a kozmológiához. Az eget szemlélve Eszter észreveszi:

– Nincsenek csillagok. Hol vannak a csillagok?

– Nem tudom. Vajon hol lehetnek?

– Alusznak – mondja Eszter. – Aluszik a nagymamájánál.

Mint a történelem kezdetén az ember, aki földről „elvonat” képeket látott rá az égre (=csillagképek), Eszter is emlékezetéből (madárka), életviszonyaiból (család) elvonatkoztatott fogalmak és jelenségek hálójával fogja be a nagyvilágot. Melynek keletkezése egyelőre nem foglalkoztatja. Kezdet és vég képzete, amikor megjelenik is, először saját élete vonatkozásában fogja érdekelni.

Hároméves és pár hónapos, mikor egy ebédnél hirtelen (és először) megkérdezi:

– Ugye, vettük magunkat a boltban?

Hüledezem, s megkérdem, hogyan gondolja.

*ugye,
vettük magunkat
a boltban?*

ellenpontok

– Úgy, hogy kislányok voltunk, s vettük magunkat a boltban.

– Nem. Nem igaz – vallom be neki őszintén a dolgot.

– Akkor hogy? Mondjad. Hogy voltunk? Hogy szereztük magunkat?

...Eszter az életből, a valóságból szűrte ki elméletét. Nagy élménye volt ugyanis a babája, Kati megvásárlása. Mindenkinek dicsekedett „vettem Katit a boltban. Én vettem...” Hát ő ezt az eljárást kiterjesztette... Végül is megmagyaráztuk neki, hogy a kicsi babák az anyukájuk hasából lesznek. Ez az információ aztán sokáig foglalkoztatja. Befelezi az evést, s fontoskodva közli:

– Volt egy kicsi baba a hasamban. Azért kell enni adjak a hasamnak. Mert sírt.

Ezt a gondolatot – analógiásan – még tovább terjeszti. Engem faggat:

– Én a hasadban voltam?

Ez persze amolyan félig kérdő, félig kijelentő, huncut hazugság, a hízelkedés kedvéért. Ennek megfelelően válaszolok: „Igen, s nyomtad a vesekövemet. Mozgattad, és nekem fájt.”

– Jobbra-balra mozgolódtam, és potty, kiestem a hasadból. Itt is vagyok – kacag Eszter, nyilván „viccelős kedvében”, mert hiszen tudja, hogy őt az anyuka hasából vágják ki (császármetszés).

Mégis, egyszer, később, esti mese előtt, miközben „kicsi apám”-mal, meg „kicsi Gézám”-mal becézget, komolykodva, kedveskedve hazudja:

– Géza, te az én hasamban voltál, aztán felvágják a hasamat, s kivettek onnan.

Feleségem cáfolja ez állítást, én is jelzem, hogy nem fértem volna el, mert én nagy vagyok, ő pedig kicsi.

– Akkor kicsi voltál – hátrítja el Eszter az akadémikuskodást. S hogy feleségem tovább erősködik, rászól:

– Nem igaz. Géza az enyém.

– Az enyém is – kötekedik az anyja.

– Az enyém. Az én hasamban volt – ragaszkodik Eszter az állításához, melynek az első fele a lényeges (hogy az övé vagyok), a másik csupán támogató hazugság.

A születés kérdése állandóan felszínen van, hiszen testvérkére vágyik minden kisgyerek. Eszter is tervezget, hogy és mint lesz, „amikor születik kicsi babánk.” Tisztázni akarom:

– Kinek születik? Neked?

– Nem. Anyukának. Ott van a hasában. Amikor lehull a hó, akkor a kórházban kivágják a hasából. Felvágják a hasát, kiveszik a kicsi babát, bepólyálják. Anyuka még szül egy kicsit, aztán mind a ketten hazajönnek. Én fogom, mert én nagy vagyok. Meg is etetem... Húzzuk a szánkón, jó? Odakötjük a szánkót a biciklimhez, én felülök, kormányozok és húzom...

Céza és Eszter a ház előtti padon

Eszter ismereteit a sokat hallott meséből gazdagította. A királyné ül az ablaknál, nézi a hóhullást, és olyan fehér bőrű kislányt kíván, mint a hó – ezt hallja a Hófehérkében, és számára a születés hóhulláshoz kötött.

Hogy Eszter szerint miként kerül a kicsi baba az anyukák hasába, azt egy ebédnél tudom meg, ahol evésre ösztökéli az édesanyját:

– Sokat eszel, megnő a hasad, s lesz egy másik kicsi leányod...

Közben elmagyaráztam neki a növények szaporodását. Az almamagot elültetjük stb. a magnóliamagot is ugyanúgy. Eszter szójátszó és „viccelős” kedvében „magnófát” teremt, mely „magnót” terem. Két nap múlva már azt mondja:

– A hasamból lesz kicsi magnó. – „Viccelés” ez, de tapogatózó, párhuzamvonó.

Ha a kezdet gyakran foglalkoztatta, a vég, a halál sokáig nem érdekelte és nem riasztotta Esztert. Talán azért, mert az alvással azonosította, az pedig nem kellemetlen.

– Mária néninek meghalt az anyja, egy likat ástak, beletették, földet tetek rá, s ott most mindig alszik – újságolja.

Később megfontolja, hogy folyamatosan aludni nem lehet sokáig, de a halál gondolata így sem kellemetlen számára:

– Ha meghalsz – mondja édesanyjának – , s édesapám is meghal, akkor ott a földben beszélgethettek, igaz?!

Haláltudata később alakult ki, s vele enyhe félelem is.

Anyám biztatta: „Egyél, Eszter, hogy nőj nagyra!” Erre ő:

– Neked nem kell enni, te nagy vagy. Miért eszel?

A nagymamának e tökéletes logikára elállt a szava. Szomszédasszonyunk, Mária néni mentette meg:

– Azért eszik, hogy ne haljon meg!

Ez az igazság Eszternek nagy újdonság volt. Nekem is többször elmondta. S hogy mennyire foglalkoztatta, az abból tűnik ki, hogy egyik éjjel felébredt, s rögtön vigasztalni kezdett:

– ... aztán esztek sokat, anyuka is, te is, és nem haltok meg soha...

Én is megnyugtattam őt, hogy sokat fogunk enni...

A halál-témára pedig később ritkán tértünk vissza. Magunktól elvonatkoztatva tárgyaltuk. Eszter belenyugodott ugyanis a lét törvényébe és az egyetemes emberi „vigaszba”, felelősségbe: egymást váltó nemzedékek által örök és „élős” a világ.

A GYÓGYÍTÓ VÍZ ODÜSSZEIÁJA

Legkésőbb négy, négy és fél éves korára a kisgyerekek kinő a neki gyártott Pénélope-elvű mesék világából. Ez szükségszerű folyamat, hiszen nagyobb közösségekbe, óvodába kerül, s mind a valóság, mind a másoktól hallott mesék történés-mintái édesanyja meséinél sokkal bonyolultabbak. Nyilván saját meséit is bonyolítani fogja, odáig menően, hogy nem mindig tudja kézben tartani a szálat, uralni a történetet.

A kisgyermek meséje így sokszor a hallgatósággal folytatott párbeszédé és magyarázat-sorrá alakul.

Íme, hogyan mond nekem mesét négy óvodai hónap után Eszter:

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kicsi-kicsi ház, kőcsillagú ház, kicsi palota, kőcsillagú. S az angyal s a Téalapó ott lakott a kőcsillagú házban. Együtt laktak. S kiöntötték a sok zsákból az ajándékot. S kiöntötték a zsákból, s játszottak, s belerakták újra, s egyszer lefeküdtek, s aludtak, s aztán nagy baj történt. Mi történt Hófehérkével? Még ment oda a farkas... Egy kőt levett, s egy ajtó volt, lenyitotta a párkányt, s bébújt. Bészúrt egy tüvel, mind a kettőnek az arcába, először az angyalnak, s aztán a Téalapónak, s akkor elment. Felébredt... vagy leforrázta. Felment egy magas fára, a legtetejére. S mentek a többi farkasok s keresték, s meglátták fenn a fában. Legalól ment a kopasz farkas, másokra a másik farkas, másik, egymás hátára. Amikor csak egy kellett volna, akkor érték volna el. A harmadik is felment, s elérték, s azt mondták mind a ketten: forró vizet a kopaszra!, a kopasz elfutott, s leestek. Mindegyik a nyakát törte ki. S akkor hazamentek, s élnek ameddig meg nem haltak, itt a vége, fuss el véle, s élnek ameddig meg nem haltak.

– Na de mi lett a Téalapóval vagy a Mikulással s az angyallal?

– Hazamentek.

– Hazamentek? Hát ők hol voltak?

– Hazamentek a kunyhójukba. A Téalapó is ott lakott, az angyal is és a... mit is mondtál, hogy ki lakott még ott?

- A Mikulás.
- Igen. A Mikulás is hazament. S éltek, ameddig meg nem haltak.
- Igen, de te azt mondtad, hogy megszúrta a farkas a Télapónak s az angyalnak az arcát tüvel.
- Béragasztották, békótték.
- Igen, de miért szúrta meg?
- Azért, mert nem ismerte meg.
- Kit nem ismert meg?
- A Télapót, az angyalt s a Mikulást. S megszúrta véletlenül az arcát.
- Igen? S aztán mi történt?
- Béragasztották valamivel. Még én sem tudom, mivel.
- Te sem tudod, mivel... S a farkas innen ment a kicsi malac házához?
- Honnan?
- Hát a Télapó házából.
- Nem... leöntötték forró vízzel. Mert felébresztette.
- Kit?
- A Télapókat.
- Ki ébresztette fel?
- A farkas.
- Ja, s ők öntötték le forró vízzel!
- Igen.
- Azután, miután megszúrta őket.
- Azután öntötték le.
- Ja, s így lett kopasz a farkas.
- Igen.
- S így futott el a kicsi malac felé.
- Nem. Legalól ő állt. S fenn a többi. Ahova csak egy kéne, akkor érték volna fel.
- Értem. A farkas azért lett kopasz, mert a Télapó s az angyal leöntötték forró vízzel.
- Igen. Azt mondták, hogy „forró vizet a kopaszra”, s leestek. Mind-egyik a nyakát törte ki. Itt a vége, fuss el véle, élnek, ameddig meg nem haltak.

Van, amit értek, van, amit nem. Tudom, hogy a csillogó kőpalotából nála „kőcsillagú palota” lett; a túszerűzés az óvodai gyerekfenyegetőzés, a „kiszípom a véredet” értelmezése és alkalmazása: túre.

Ami érthetetlen: miért kapkodó a meseszöveg, miért nem ellenőrzi Eszter idejében – fogalmazás közben – a történet következetességét? Azért kérdezettem, azért akarom arra készíteni, legyen úrrá történetein, mert a lélek ingadozását, félelmeit hallom ki a meséknek nem csupán a témáiból, de még az előadásmódjából is. És abban reménykedem: aki a fikcióbeli történéseket uralni képes, az a valóság előtt sem retten meg.

Szorgalmazásaim nyomán Eszter igyekszik jobban megfésülni a meséit; de engem az ilyen, fésültebb mese is elkésért:

Volt egyszer egy kislány. Olyan nagy kislány volt, mint az óriás. Akkora, mint a ház. Akkora, mint ez az ágy? Innentől odáig, a széléig? Olyan nagy, hogy még a fejünk tetejére is fel tud mászni? Ha egyszer meglátsz Bukarestben egy ilyen óriást, mondd meg, hogy gyere el, te óriás, Gyergyóba, van nekem egy kislányom, úgy hívják, hogy Szávai Eszter, s van neki egy babája, Ágica. Hogy lássam meg, hogy fel tud-e mászni a tetejükre.

Ment a kislány, s odáig elnyújtotta a lábát, s odament a virágokhoz, megszagolta, és elővette a szagos krétáját, odament halkán, halkán, megöntözte, bekente. És volt egy nagy lakat a száján a nagylánynak. És mikor megöntözte, levette a lakatot a szájáról. És volt egy nagy óriás, és úgy csinált, hogy há-há, s volt a kislánynak egy nagy szívója, egy porszívója, s leszívta róla a feketét. S leszívott a lábáról. S volt egy szép, sárga krétája, s bekente a gonosz mostoháját, és volt egy nagy lakatja, s bélakatoalta a szemét. Jött egy nagy fiú s meglátta.

– Hogy látta meg, ha be volt lakatolva a szeme? – szólok közbe.

– Úgy, hogy kinyújtotta a nagy hosszú nyelvét, és érezte. Valami nagy, csípős fiú volt. S akkorát szúrta a szemére, hogy egyszer elszibbadt a lába.

S a gonosz mostoha kihúzta a fát, s beszúrta a hasába, s lett a fiúból egy nagy pohár, s a pohárból ivott a kislány. S lefeküdt, vacsorázott, s énekelt, s még most is él, ha meg nem halt.

Eszter meséinek „nagy fiúi” sokszor aggasztanak. Kislányom az egyikék beilleszkedési drámáját éli át; aggódva figyelem.

Mivelhogy nincsen testvére, Eszter még hároméves korában is félt a gyerekektől. Összesen két hétre rúgó bölcsődei tapasztalatai alapján rettegett az óvodától, bár kívánczozott is: szeretett volna „nagy kislány” lenni... az óvodai gyerektársadalomban azonban nehezen találta fel magát. Sokat meséltettem ezekben az időkben, de zaklatott történetei már nem emlékeztettek sem őt, sem engem a régi derűs mesélések hangulatára.

Néha azért helyreállt a történet lélek-egyensúlya, az előadás technikája lassacskán letisztult. Ismét hallottam tőle ilyen mesét is:

Egyszer volt, hol nem volt egy bácsi, egy néni s egy kislány. A kislány nagyon boldog volt. A bácsi hozott neki sok játékot, nagy tarisznyája volt, abban sok baba, sok tükör, sok almatartó, sok körtetartó s egy kicsi párna. S megvetette az ágyat... S akkor a kislány nagyon boldog volt. És a kislány azért volt boldog, mert az édesanyja nagyon gonosz volt, de az édesapját pont úgy hívták, mint téged, de nem Szávai Géza, hanem Tengeri

Géza. És abban a tarisznyában volt sok lemezjátszó, annyi, hogy nekem is jutott. És a kislány nagyon boldog volt. S egyszer a mostoha odalopózott az ablakhoz, s ott volt egy csupor, s benne egy tükör, s hát látta, hogy van benne egy ördög. S úgy félt. Egy kicsi, kicsi ördög volt, nem is tudott járni, és nagy, nagy szája. Lopózott a kislányhoz, kitétotta a száját, s bekapta a kislányt. S a kislány elbújt, úgy elbújt, hogy a lába se éri a földet. Belebújt egy nagy ládába, bezárta az édes-apja. Kapirgált az ördög, dörömbölt, a láda kemény volt, s a kislány sírt. S azt mondta, hogy békarmolok és bekaplak. De az édesapja fogta a fűrész, és ráfűrentett az ördögre, a farkára, a két szemére. S a kislány kijött, s játszott tovább. Itt a vége, fuss el véle... S aztán lefeküdtek, s élnek, amíg meg nem haltak. S legyenek boldogok, amíg meg nem haltak.

Az alábbi, teljesen szabatosan előadott történetének eleje régi, kellemes, jól ismert mesehangulatot áraszt, Eszter kedvenc motívumát, a madarat idézi meg. De a befejezése megint csak elgondolkoztató:

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy nagy magas fa. Annak a legmagasabb tetejében lakott egy madár. Volt két gyereke. Egyik fiúcska volt, a másik kislány. Volt anyukája, apja. És egyszer sírtak, hogy az anyjuk hozzon ételt. És hozta: csokoládét. Ládákat. Ládákat hozta. És akkor az anyukájuk azt mondta:

– Gyermekek, ügyeljetek, s ne mozogjatok, mert én most megyek az iskolába.

És úgy is lett. A kicsi kislányt elvitte a bölcsődébe, s a bölcsődében a madárnak levágták a fejét. És kereste az édesanyja. S megtalálta, meglátta, hogy levágták a fejét. S visszaragasztották. Itt a vége, fuss el véle, csattogjon az ostor vége.

Én is a „visszaragasztáson” merengek: hogyan lehetne Eszter ingó mesevilágában az egyensúlyt helyreállítani.

Egyik délután, miután hazajön az óvodából, kezébe vesz egy könyvet s abból „olvassa” a következőket:

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ház. Abban lakott egy néni, bácsi s a fiacskája. És egy nap múlva a bácsi elment vadászni. Az öreg bácsi; az öreg néni nem ment el.

Az édesanyjától a kicsi fiú elkérezett, lekérezett az udvarra. Nem is az udvarra ment, hanem elment, az édesapját keresse meg.

És ment, mendegélt, és este lett. Nincs, mit egyék a fiúcska. Nem volt, mit egyen. Gondolta, hogy elmegy a patakra inni. Egyszerre elért egy patakra, s gondolta, iszik egy cseppet.

ellenpontok

Gondolta, iszik egy cseppet. Azt mondta, nem is víz. A patakban szirup volt.

Nem is szirup volt.

És akkor ment, mendegélt tovább, elért az édesapja dombjához, s mondta:

– Édesapám.

Nem is az édesapja szólalt meg, hanem egy nagy gonosz sárkány, nagy, egy-, kétféjú, egyszemű, háromszemű, négyszemű sárkány...

És akkor aztán meg a farkas...

Ment tovább, az édesapjához ért egyszer. Egyszer az édesapjához ért. S azt kérdezte:

– Hol voltál gyermekem, te fiúcska?

– Én nem vagyok egy másik gyermek, én a te gyermeked vagyok.

– Miért vagy itt, gyermekem? – kérdezte az édesapja.

– Azért, mert szeretlek téged, édesapám.

Itt a vége, fuss el véle.

– Nincs tovább? – kérdezem Esztert.

– De igen – mondja, és folytatja:

– Azt hitte, hogy nem az ő fiacskája. Hazament, elhozta a puskáját, s meglőtte a fiúcskáját.

Meghalt a fiúcska, na.

Akkor hazament, elvette az édesanyjától a puskáját, őt is meglőtte. Meghalt az édesanyja. (Itt már Eszter szökell, beleunt a mesébe, csak jelzi, nem meséli a mozzanatokot:)

Magát is meglőtte.

(Lassacskán visszaesik az epikusán részletező kedvébe, s újra felveszi a szálát:)

A néni meg volt halva. Ott volt a gödörbe (a néni).

Levette a sapkáját, benézett a gödörbe (a bácsi).

– Azért, hogy megnézzé, meghalt-e a néni? – kérdem.

– Igen.

– Aztán mi lett?

– Semmi

– Mind meghaltak?

– Igen.

– S vége a mesének?

– Igen. Szép volt?

– Igen – mondja a feleségem –, csak egy kicsit szomorú.

– Hát... – vonogatja a vállát Eszter, mint aki nem tehet az epika istenének viselt dolgairól.

Magam is elszomorodom, és döntök: újraírom a történetet. Este lefek-

szik Eszter, s én megismétlem neki délutáni meséjét. Nagyon büszke, s kíváncsian várja a fejleményeket. A mese az én változatomban így hangzott (onnan – folytatva – idézem, ahol eltér a „mintától”; a mesélés szájbarágó, sok ismétléssel élő stílusát a gyermek igényli):

A kisfiú kereste az édesapját; az nem ismerte föl (erdő, bokrok miatt), odalőtt, s hát, halálosan megsebezte. Az édesanyja egy ideig várta a fiát, aztán keresésére indult. Ugyancsak tévedésből – mert nem láthatott jól az erdő bokrai miatt – a bácsi őt is lelőtte. Később, hazafelé menet vette észre, hogy véletlenül lelőtte a fiacskáját s a feleségét. Keservesen sírni kezdett, mert nagyon szerette a fiacskáját, s a fiacskájának az édesanyját is, s nem akarta meglőni őket. Úgy el volt keseredve, hogy bánatában magát is meglőtte.

Ott voltak mind a hárman. Mind a három: halott.

Igen ám, de volt odahaza a fiúcskának egy szép kicsi kutyája, úgy hívták, hogy Csuli (Eszter érdeklődése érthetően nő, hiszen az ő kutyája is Csuli volt). Ez a kutya nagyon szerette a fiúcskát.

Hát ez a Csuli otthon maradt, amikor a bácsi vadászni indult, s akkor is, amikor a fiúcska és az édesanyja elmentek otthonról.

Egy egész délután várta őket, hogy jöjjenek haza, de ők nem jöttek. Este már nagyon éhes volt, a küszöb mellett viháncolt, mert ilyenkor szokott enni adni neki a fiúcska. De most nem volt, aki ételt hozzon. Csuli egész éjjel nem aludt, reggel pedig belökte az ajtót, bement a házba, végignézett minden szobát, de senkit nem talált. Nem is találhatott, mert a bácsi, a néni és a fiúcska ott voltak az erdő szélén meghalva.

Erre a kutya elhatározta, hogy elindul és megkeresi gazdáit. Mert nagyon szerette őket, főleg a fiúcskát. Kiment a kapun, s elkezdett szaglászni. Mert a kutyának nagyon érzékeny orra van, akit megszagol, annak a szagát nem felejtja el. A Csuli pedig nagyon jól ismerte a fiúcskának a szagát. Így aztán amerre az elhaladt, ő is utána tudott menni. Szaglászott, szimatolt, ment a fiúcska nyomában. Odaérkezett az erdő szélére, s hát látja, hogy a fiúcska meghalt, és a szülei is. Erősen elszomorodott a kutya, sírt keservesen. Hogy neki már többet nem lesz gazdája.

Ott üldögélt és sírdogált, s azon gondolkozott, hogy aki már meghalt, azt hogyan lehetne ismét élővé tenni: hogyan lehetne életre kelteni, hogyan lehetne feltámasztani.

Sokáig gondolkozott, s elhatározta, addig nem nyugszik, amíg életre nem kelti a gazdáit.

Felállt, az erdőben ágakat tördelt, s betakarta velük a nénit, a bácsit és a fiúcskát, hogy senki ne lássa meg, és ne bántsa őket.

Utána pedig szaladni kezdett az erdőben. Szaladt, szaladt sokáig, akikkel találkozott, azoktól mind megkérdezte, hogyan lehetne életre kelteni meghalt gazdáit. De senki nem tudta. A kutya azért csak szaladt tovább,

azt mondta, elmegy a világ végére is, de életre kelti a gazdáit, mert nagyon szereti őket, legeslegjobban a fiúcskát.

Ahogy szaladt, egyszer csak emelkedni kezdett az út. Egy nagy hegy tövében megállott a kutya. A hegy oldalában egy régi, rozoga házikó volt, s benne lakott egy ősz öregember. Olyan öreg volt, hogy csak ült egy széken, s reszketett. A haja tiszta fehér volt, a szakálla s a bajsza a térdéig ért. Azok is teljesen fehérek voltak.

– Mi járatban vagy itt, ahol a madár sem jár? – kérdezte az öregember.

A kutya elmondta, mi történt a gazdáival, a fiúcskával. S azt is, hogy életre akarja kelteni őket, de senki nem tudja, mit kell ilyenkor tenni.

– Hát te egy erősen jó kutya vagy, ha ennyire szereted a fiúcskát, a bácsit s a nénit. Hálából, amiért ilyen jó kutya vagy, ilyen nagy utat megtettél, annyit szaladtál, elárulom neked, hogyan keltheted életre a gazdáidat.

Ezt mondta az öregember, s felmutatott a háta mögött lévő óriási sziklára:

– Annak a sziklának a tetején van egy kis forrás, egy kis kút, s benne az élet vize. Az olyan víz, hogy amit meglocsolnak vele, az menten életre kap. Ha azzal a vízzel meglocsolod a fiúcskát, a bácsit s a nénit, újra élni fognak, hazamennek, s te játszatsz tovább a fiúcskával.

Megörvendett ennek a kutya, s elindult fel a sziklán. Nagyon nehéz volt felmászni, de neki sikerült. A szikla tetején megpillantotta a kis kutat, amelyet kilenc hatalmas kutya őrzött.

– Ne félj tőlük! – kiáltotta az ősz öregember –, mert akit én küldök, azt nem bántják, azt közel engedik a kúthoz. Téged sem fognak bántani.

A kutyák tényleg félreálltak, a Csuli odament a kutacskához, s egy kis korsót megtöltött az élet vizével. Utána a korsót a nyakába akasztotta, lemászott a szikláról, megköszönte az öregember segítségét, elbúcsúzott tőle, s futásnak eredt.

Szaladt, szaladt, nagyon hamar az erdő szélére ért. Ott levette az ágakat a fiúcskáról, a bácsiról és a néniről – kitakarta őket.

Fogta a korsót, s meglocsolta az élet vizével legelőször a fiúcskát. Alig locsolta meg, hát látja, hogy felül a fiúcska, dörzsöli a szemét, s kérdezi:

– Hol vagyok? Azt hittem, hogy édesapám véletlenül meglőtt engem és meghaltam.

– Meg is haltál – kacagott a kutya –, de életre keltettelek az élet vizével, mert erősen szeretlek téged.

Nohát, örvendezett a fiúcska; kacagtak, táncoltak a Csulival.

Aztán meglocsolták a nénit, ő is felült, megdörzsölte a szemét:

– Jaj, azt hittem, a férjem tévedésből meglőtt, s meghaltam.

– Meg is haltál – kacagott a fiúcska és a kutya –, de mi életre keltettünk.

S miután elmondták, hogy mi történt, még sokáig örvendeztek egymásnak. Egyszer azt mondja a kutya:

– Vajon édesapádat életre keltsük-e? Hiszen ő lőtt meg titeket. Nem tudom, megérdemli-e.

– Keltsük életre – mondta a fiúcska –, mert csak véletlenül lőtt meg engem. Nem látott a bokroktól. S mikor meglátta, hogy engem meglőtt, akkor úgy sírt, de úgy... És magát is meglőtte... Mert szeret minket, s nem akart nélkülünk élni... Életre kell kelteni, mert szeret minket, nem akart meglőni.

– Engem is csak véletlenül lőtt meg – mondta a fiúcska édesanyja. – Jó ember, szereti a fiacskáját s a feleségét. Keltsük életre.

Vette erre a kutya a korszót, meglocsolta a bácsit. Az felült s rögtön sírni kezdett:

– Jaj, jaj, véletlenül meglőttem a fiamat s a feleségemet, pedig nem akartam...

A fiúcska a nyakába ugrott. A felesége is. Vigasztalták, ne sírjon, szeretünk, ne sírjál. Mind élünk, mert a Csuli elment, s hozott az élet vizéből, feltámasztott minket.

Mind-mind nagyon örvendtek egymásnak. Aztán szépen fogták magukat s hazamentek.

Mivel még maradt az élet vizéből egy ujjnyi a korszó fenekén, a kutya szétlocsolta az udvaron. Szép zöld fű nőtt erre, meg sok szép színes virág, bokor, fa; szép lett a ház környéke.

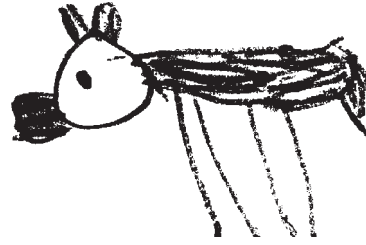
S itt él azóta a fiúcska, a kutya, az édesanya és az édesapa.

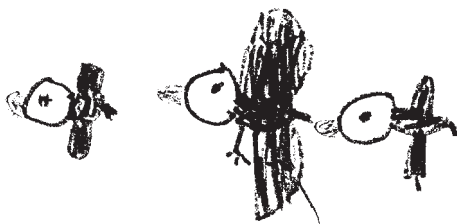
A mesével Eszternél óriási sikerem van. Ki akar szállni az ágyból, hogy édesanyjának is előadja, amit hallott. A következő napokban is elismétli.

Én kíváncsian figyelem: a mesevilágban milyen változások jelentkeznek. Az élet vizének fogalma deus ex machinaként jelent meg – s Eszter tudata birkózik vele pár napig. Érdekes folyamat: a még négy és fél évet sem töltött gyerek a nyelvből és tapasztalataiból kiindulva miként közelíti meg a képzeteknek ezt az elvont termékét.

Eszter ezekben a napokban *állott vízben* mosakodott (mert a gyergyói friss csapvíz jéghideg). Ő ezt *állatviznek* mondja, hangalak tévesztés folytán. Kiigazítjuk, megmagyarázzuk, a víz edényben áll a konyhában, ezért állott. A fenti mesét előadva, kislányom egyszer csak *állatvizet* kezd emlegetni az *élet vize* helyett. Nyilván: a nemrégiben „kiselejtezett” hangalakat lopta egy számára ismeretlennek a helyére.

Türelmesen magyarázom a tévedést, tisztázzuk, mi az élet vize. Másnap ellenőrzöm, emlékszik-e. Gondolkodik, majd kiböki: *embervíz*. „Kijavítja magát”: az állatvizet megnemesíti, megemberesíti. Mikor jelzem,

- Igen.
- Nem ecettel locsolta meg tehát, hanem az élet vizével.
- Igen...

Gondolkozik Eszter, majd megkérdi:

- Az élet vize, mert él a víz?
- Igen, ahova öntik, ott minden életre kel.

Ebben maradunk. Különbösen jellemző és logikus volt Eszter következtetése: körbejárta a fogalomra emlékeztető hangalakokat, hogy megnevezhesse; utána pedig a fogalomra keresett szót; tudván, hogy az élet vizét a mese szereplőinek a fejére locsolták, rögtön az ecet jutott eszébe, melyet falusi tapasztalatai, ismeretei szerint hajmosásnál is használnak...

E meghódított fogalommal Eszter meséiben helyreállt az egyensúly, hiszen mindenre van képzeletbeli gyógyír. Már ilyen meséket hallunk tőle, miközben sárgarépát (murkot) rágcsál:

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kicsi nyuszika. Nem volt szeme. Vak volt. Minden fának ment neki. Egyszer egy vízbe behajolt, s mikor kibújt, már látott. Az gyógyító víz volt. És egyszer jött egy farkas. Azt kérdezte:

- Még láttalak, te kis nyuszika. Neked nem volt szemed, s most hogy lett? – kérdezte a farkas.
- Behöhögördtem, s már láttam.

És akkor a farkas egy nagy gödröt ásott, s abba beleültetett sok magokat. S a magból nőtt nagy murkok. Ilyen nagy (mutatja). S akkor a kicsi nyuszika odament, s levágott egy darabkát belőle, s megette. És akkor hazament, megette az ennivalóját. Itt a vége, fuss el véle, csattogjon az ostor vége.

Az élet vizének fogalmára Eszter külön megnevezést is talált: gyógyító víz. A most idézett mese következő változatában a kis mesélő már annyira uralja anyagát, hogy fontoskodva még találós kérdést is beiktat a történet menetébe:

hogy nincs igaza, beismeri: „Nem víz volt. Ecet.” Meghökkenek, ellenőrizni akarom, mi játszódik Eszter tudatában:

- Mit csinált a kutya az ecettel?
- Meglocsolta a fiúcskát, a bácsit, a nénit, felültek, kacagtak...
- Tehát életre keltek.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kicsi nyuszi, s az nagyon szerette a murkot. És azt mondta az anyukája, hogy csak a murkot szeresse, mert attól nő meg a szeme. És akkor a kicsi nyuszi mindig megette a murkot. És még minden színű murkot megett. *Az erdőben él, / házat őrszi, / mi az?*

– Nem tudom.

– Hát láttuk, mikor az erdőbe mentünk, s állt egy táblán!

– Kutya.

– Igen. – mondja Eszter, és folytatja a mesét:

... És a kicsi nyusztól megkérdezte, miért szereti a murkot.

– Azért szeretem, mert kell egyem. Ha nem eszem, meggyengül a szemem. Csepeg belőle a genny. Ha nem eszek, meggyengül a szemem.

És akkor elment a kutya, s hívta a kicsi farkast. A kicsi farkas a hátára vette a nyuszt, és odavitte haza. És játszottak mindennap. És mondták a kicsi nyuszinak:

– Olyan jó, hogy vettél kicsi nyusztot a sűrű erdőből, hazahoztad. Jól van, ilyen kedvesen mondták, és senki sem ette meg, csak egy kicsit meg-simogatták és megnyomkodták. És akkor hazamentek, s ettek, reggel mentek az óvodába, játszottak, rendeztek, olyan jók voltak, örvendtek az anyjuknak, s megpuszították, s úgy örvendt, hogy ilyen jó leánykái vannak. Itt a vége, fuss el véle.

Eszter mesevilágában helyreállt a pár hónapra meggingott egyensúly.

Ezalatt lassan az óvodát is megszokta. Egymás után kétszer is. Időközben ugyanis elköltöztünk Gyergyószentmiklósról, és Eszternek a bukaresti magyar óvodába kellett – ismét – beilleszkednie. Mindez nem ment zökkenők nélkül, de nagyobb megrázkódtatások sem voltak.

És néhány hónapnyi görcsös merevség után Eszter ismét kedvelt, régi „témáit” felújítva mesél:

Hol nem volt, volt egyszer egy szép nagy palota. Kőcsillagú. Abban a kicsi palotában lakott egy hóember. Volt a hóembernek egy fejszéje. Elment fát vágni. Volt egy kicsi tojása. Így zörgette, ráült, ütögette, egy nap, melengette, így ráült, könyökölt rá, addig melengette s törögette, hogy egy nap egy szép kicsi gömbölyű kicsi kislány kelt ki, kicsi gólyafióka. Azt mondja a bácsi:

– Te ki vagy? – kérdezte a hóember.

– Én vagyok... egy kicsi gólyafióka, menjél, légy szíves egy gólyához. És az én kicsi gólyámat...

Akkor felkelt, bétette hamar egy dobozba, a dobozt bécsukta, s nem tudott elmenni a kicsi gólya.

És akkor elengedte.

Igen ám, de arrafelé járt egy farkas. Megkérdezte:

– Te ki vagy?

– Én egy kicsi gólyafióka, s nem találok egy gólyát.

Könyörgött a kicsi gólya neki.

– Tőlünk is a gólyák mind elrepültek... Né – mondta a farkas –, van az égen egy gólya. Repülj fel hozzá, befog a szárnyába s hozzád búj, mert nagyon fázik ő is.

Odament a kicsi gólya, és bebújt a szárnyába, szépen békucorodott. S egy kislány megfogta. Egy fiúcska, úgy hívták, kicsi Géza. Te voltál. És Géza bétette egy dobozba, s odavitte a kicsi leánykájának. S adtak sok mindent neki. Két kicsi gólya volt. Itt a vége, fuss el véle. Szép volt-e?

Ez a képzelet már megint a világot faggatja: költhet-e ki tojást a hóember? Ha gólyát költ, akkor az az övé-e?... Kérdéseket tesz fel Eszter, mindegyiket megválaszolja, s a mesében a kis gólyát a maga hajdani madara mellé helyezi: legyenek ketten, legyen mindenük.

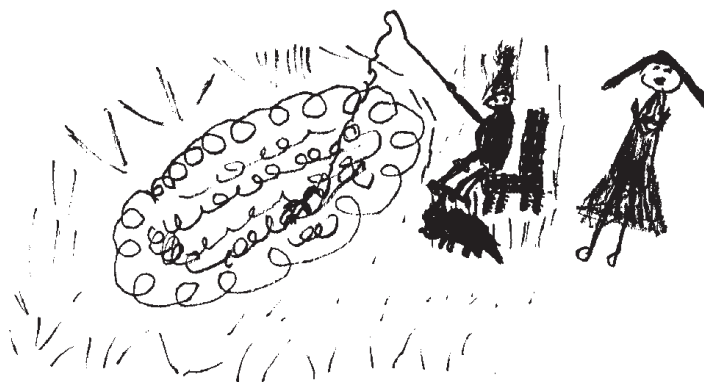
Ettől kezdve Eszter meséiben valóság, képzelet, logika és kedély harmónikusan egészíti ki egymást.

Ötéves korában már mesés önkritikát gyakorol, sőt történetének címet is ad:

Piroska játékai

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kislány. Az a kislány, amikor új játékokat kapott, mindig rongálta el. És egyszer a nagymamája hozzuk jött, és hozott neki egy babát. Azt a babát úgy hívták, hogy Kati baba. És akkor, amikor meglátta, aztán többet nem játszott semmi játékkal, csak mind Kati babával. És egyszer, amikor Piroska lefeküdt, azt gondolták a játékok, inkább elmennek Piroskától. Úgy is lett. Egy este, mikor Piroska aludt, akkor aztán a játékok beültek a kisautóba, és brr; mentek, mentek hegyen túl, minden túl, és akkor aztán mentek, mentek, mendegéltek az autók, még a színes tévé is, minden minden játék, még a bicikli is. Semmi, semmi sem maradt ott, semmi játék. És reggel bekapcsolták a színes tévét, s azt látták, hogy Piroska még mindig alszik. És aztán eloltották a színes tévét, és amikor eloltották, aztán megint bekapcsolták, és még mindig aludt. Aztán még egyszer bekapcsolták, s megint kikapcsolták, és akkor már Piroska nem aludt. És azt látták, hogy úgy potyognak Piroskának a könnyei, sírt Piroska, sírt; és aztán azt mondta, hogy szeretnék Kati babával játszani, szeretnék Kati babával játszani, s Kati azt mondta, na, ha csak mindig velem akarsz játszani, akkor én elmegyek, mert én szeretnék a játékokkal élni. És aztán nem ment vissza semelyik játék. Aztán eloltották. S amikor leoltották, aztán megint bekapcsolták. És azt mondta, bár jönne vissza valamelyik játék, vagy Micimackó, vagy Kati baba, vagy a színes tévé, akármelyik, csak valamelyik jönne vissza. Akkor megfordultak,

s úgy visszarepültek, mint a szél. És akkor olyan díszebédet rendeztek, hogy még a világon sem létezett.

„MESE” ÉS IGAZSÁG

Az iskolában a kisgyereket nyakon öntik több-kevesebb logika (és pedagógia) segítségével rendszerezett: valósággal. Ebben a helyzetben a gyerekek komolyan illik venni a valóságos és igaz dolgokat.

És a kisgyerek illemtudó.

Rövidesen a „mese”: minősítő jelző lesz a szótárában, a valótlan dolgok megnevezésére szolgál. Három hónapos iskolai karrier után az első osztályos Eszter a következő mesét mondta nekem:

„Egyszer volt, hol nem volt egy ház. Abban lakott egy család, de nem mi. Volt nekik egy kislányuk, úgy hívták, hogy Anna, de nem Jakab (Jakab Anna: Eszter osztálytársa és barátnője) és nem is Ferenczi (Eszter másik osztálytársa).

És egyszer a család elment otthonról, és a kislány otthon maradt, játszott.

És a feje fölött, a villanynál, mert tudod, emeletes ház volt, a szomszéd fűrni kezdett.

Pont a villanynál, átlukasztotta a falat... *Ez, tudod, nem igaz, csak mese. Olyan mesebeli...*

Na, és a villanykörte leesett. Pont a kislány fejére, beleesett, egészen lement idáig (orrig).

Jött haza az édesanyja, s hát látja, hogy kiáll a villanykörte s a drót a kislány fejéből...

Ettől kezdve, ha rosszalkodott, nem a fülét kellett húzza, nem a fülét fogta, hanem a kiálló villanyt.

Attól fogva tette föl, ha föl kellett tegye akárhova.

Úgy tette föl az ágyra is.

Itt a vége, fuss el véle.

Érdekes volt. Rövid, de érdekes.”

– Huncut volt – mondom.

– Nem huncut, érdekes. *Akkor mondjuk, hogy huncut mese, amikor a mesében becsapnak valakit.* Ez érdekes volt.

Beszédes ez a kis mese. Mindekelőtt elárulnám, hogy bár első osztályos „nagy kislány” lett, Eszter azért továbbra is kedvelte a meséket.

Ezt a mesét is azért mondta nekem, mert én csak kölcsönösségi alapon voltam hajlandó mesélni neki. De ahogyan ő mesél, abban benne van a kis ember helyzetének minden konfliktusa.

Hozzá kell szoknia, hogy az elmesélni jelentése: elbeszélni... És a szabatos elbeszélést a tanító néni kiértékeli, a mesélő gyereknek fegyelmeznie kell magát, igazodnia szükséges a normákhoz. Ez bizony nem mese!

Amit otthon megenged magának, felszabadult vagy akár *elszabadult* (féllelmeit bátran kiélő!) meséiben, az elmondhatatlan lenne az iskolában.

Amikor a kisiskolás megtanul írni, az „írásbeliség” gát lesz a mesélőkédv útjában: teljesen más dolog egy történetet szóban elmondani – vagy leírni!

Íme Eszter első – írott! – meséje:

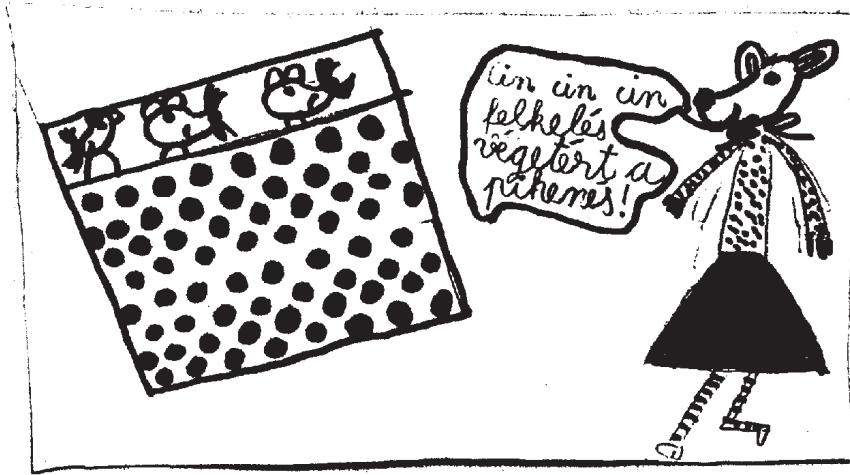
Anna és a kis egerek

Anna az erdőben sétált. Találkozott tíz kis egérrel. A tíz kis egér fázott. Anna, mert jószívű volt, a kis egereket a kicsi kosarába tette, és hazavitte, és kitette a teraszra. Enniük, inniük adott. És tovább éltek, ha meg nem haltak.

Mennyire másak az írott mese-mondatok, mint az élőszóban elhangzottak! A történet mese-jellegét csupán az adja, hogy: hihetetlen... Hihetetlen lenne, csodaszámba menne, ha Anna kiségereket találna, és azokat a teraszon gondozná. Épp ebben a csoda-jellegben van az ami, Eszter és

*az „írásbeliség”
gát a mesélőkédv
útjában*

barátnője számára mesés. Anna ugyanis: az osztálytárs és barátnő Jakab Anna. Aki olvasta Eszter meséjét. Kedveskedés a leírt történet – mely leírva: hihetőbbnek (!) hat. Akár meg is történhetne, milyen szép lenne, ha megtörténne, ha igaz lenne! A mese másik ismérve: a szereplők, a kiségek. A fenti történetben, első osztályos „nagy kislány” írott meséjében azonban már elképzelhetetlen, hogy az egerek, mondjuk, egymás között beszélgessenek. Legfennebb Anna beszélhetne hozzájuk, úgy, ahogy a cicához vagy kiskutyákhoz szokás.

A kisiskolás számára a meséhez külön jelzés fog társulni. Eszter a fent idézett huncut meséjében egész egyszerűen kimondva jelezte itt-ott, hogy vigyázat, ez *mesebeli* történés. Máskor a rajz vagy a hanghordozás, netán a ritmus és a rím jelzi, hogy mesebeli területekre teszi ki a jelzést a kisgyerek. Kisiskolások gyakrabban rajzolnak, mintsem mondanak: mesét.

Íme egy rajzolt mese, szintén a jól ismert kiségekkel: akiknek rajzzal és rímmel körítve immár – mint a régi szép mesés időkben – anyukájuk is van, aki egérnyelven beszél hozzájuk: *Cin, cin, cin, felkelés / Véget ért a pihenés.*

Anna és a tíz kiséger történetét a kisgyermekben töretlenül élő mesékényszer itt még kiegészíti. De a mesés kedvű tobzódásnak, huncutkodásnak nem kedvez az iskola. Amit én nagyon sajnálok, és nem voltam, nem vagyok hajlandó ebbe belenyugodni.